

Dobó Mónika (SZTE)

Kik beszélnek nyelvjárással? Percepciók és attitűdök egy szegedi család interjúi alapján

Előadásom célja annak feltárása, hogy egy szegedi kötődésű család tagjai milyen társadalmi, térbeli és kulturális jellemzőkhöz kapcsolják a nyelvjárási beszédet, illetve hogyan jelennek meg az idősebb és fiatalabb generációk attitűdjei ezzel kapcsolatban. A kutatás során öt családtaggal (nagyapa, édesapa, édesanya, fiúgyermek és lánygyermek) készítettem strukturált szociolingvisztikai interjút, illetve az adatgyűjtést kiegészítette a résztvevő megfigyelés módszere is, amely lehetővé tette, hogy az interjúkban elhangzottak mellett a mindennapi interakciókban, informális közegben is megfigyelhessem a családtagok nyelvi viselkedését. A család beszédében több ponton megfigyelhetők voltak a Szeged környéki nyelvjárás jellegzetességei, így az interjúk nemcsak percepciós attitűdökről, hanem önreflexív nyelvi viselkedésről is tanúskodtak. Az előadás középpontjában az áll, hogy a családtagok miként gondolkodnak saját és egymás beszédéről, milyen tulajdonságokat társítanak a nyelvjárási beszédhez, és szerintük kiket jellemez leginkább a regionális nyelvhasználat. Az eredmények szerint a nyelvjárás elsősorban vidéki lakóhelyhez, idősebb életkorhoz és alacsonyabb iskolázottsághoz kötődik a résztvevők értelmezésében. Ez a percepció jól illeszkedik a korábbi szakirodalom megállapításaihoz, amelyek szerint a dialektushasználatot gyakran társadalmi státuszjelzőként értékeli (vö. Domonkosi 2007). Az interjúk során gyakran előfordultak pejoratív minősítések – például a „paraszt” vagy „butább” kifejezések –, amelyek a társadalmi stigma jelenlétét jelzik, és összhangban vannak Gál (2018) és Jánk (2022) kutatási eredményeivel is.

Az előadás során az elemzés szemléltetéseként konkrét idézeteket is bemutatok az interjúk szövegéből, amelyek jól illusztrálják a résztvevők attitűdjeit és vélekedéseit. Ezeket a példákat összevetem a szakirodalom megállapításaival, kiemelve az egyezéseket és az eltérő pontokat. Emellett röviden bemutatom azt is, hogyan jelennek meg a nyelvi ideológiák a mindennapi kommunikációban, valamint hogy milyen szerepet játszanak az identitás alakításában és a társadalmi kategorizációban. Az elemzés célja továbbá annak bemutatása is, hogy ezek a vélekedések hogyan hatnak a nyelvhasználati normák alakulására, illetve miként befolyásolják a beszélők önértékelését és társadalmi pozíciójuk megítélését.

Összességében az esetfeltárás rámutat arra, hogy a „kik beszélnek nyelvjárással” kérdésre adott válaszok túlmutatnak a nyelvi leíráson: a percepciók mélyen beágyazódnak a társadalmi presztízs, a hatalmi viszonyok és az identitásról alkotott elképzelések rendszerébe.

Felhasznált irodalom:

Domonkosi, Ágnes (2007). Attitűd, értékítélet, minősítés: az értékszempontok érvényesülése a nyelvi-nyelvhasználati reflexiókban. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: Sectio Linguistica Hungarica (2002-)* / *Az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei. Tanulmányok a Magyar Nyelvről.* 34: 38-54.

Gál, Susan (2018). „Paraszt legény nem kap nőt”: Nyelvi változások és nemi szerepek egy kétnyelvű közösségben. *A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok.* 179-196.

Jánk, István (2022). Lehet-e vicces a nyelvjárás, és ha igen, miért nem? A nem standard nyelvváltozatok mint a humorképzés eszközei és célpontjai. *Magyar Nyelvjárások.* 60: 51-71. 10.30790/mnyj/2022/04.